

УДК 343.73

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
перший проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Процес побудови оперативно-розшукової моделі ситуації – це послідовність етапів процесу оперативного мислення. Оперативно-розшукові дії (заходи) становлять операціональну сторону професійного мислення оперативного працівника.

Кожен елемент інформаційної моделі первинної ситуації має певну оперативну «розмірність», тобто якість і кількість дій оперативно-розшукового характеру, які до нього можуть бути застосовані. У сукупності ці елементи і дії з ними утворюють оперативну розмірність тактичної ситуації, що склалася: чим більше дій можна застосувати до елементів ситуації, тим вища її оперативна розмірність.

При побудові оперативно-інформаційної моделі конкретної ситуації характер розумових дій оперативного співробітника на відміну від таких, що здійснюються іншими фахівцями (слідчими, криміналістами, медиками), має свою специфіку. Вона полягає в розгляді всіх елементів ситуації не тільки і не стільки як результату дій особи, скільки як результату відображення в них його індивідуальних особливостей, що мають оперативно-розшукове значення. Власне, розшукове значення мають, головним чином, ті елементи дій та їх результатів, які «виводять» на індивідуальні (або групові) особливості особи, тобто так чи інакше пов'язані з цими особливостями. Оперативно-інформаційна модель і повинна містити ці особливості, які в сукупності визначають об'єкт розшуку. Ці зв'язки отримують конкретне вираження у вигляді формулювання пошукових ознак об'єкта розшуку, найчастіше вони виражаються у формі оперативно-розшукових версій.

Оперативне мислення в ОРД має продукувати моделі іншої якості. Їх особливістю є оперування однорідними розшуковими ознаками осіб (об'єктів розшуку). Оперативно-розшукове моделювання ситуації як форма оперативного мислення не має жорсткої прив'язки до криміналістичної картини подій (злочинів) як до такої, що не має прямого, безпосереднього відношення до розшукових ознак причетних до них осіб. Базовою для побудови оперативно-розшукової моделі події може бути інша інформація про осіб з відомими ідентифікаційними ознаками, які можуть бути використані як розшукові. Криміналістична інформація тоді буде розглядатися з точки зору її ідентифікаційних можливостей.

За такої постановки питання завдання побудови оперативно-інформаційної моделі зводиться, з одного боку, до виявлення ідентифікаційних ознак картини події, з іншого боку, – до визначення осіб (категорій, контингенту осіб) – носіїв ідентифікуючих ознак. Останнє найчастіше вирішується за допомогою різних обліків оперативно-розшукового призначення, а також можливостей оперативного визначення осіб, які, ймовірно, володіють ними. Якщо інформація про особу в різного роду обліках не міститься, то дії з її розшуку в цих обліках дадуть негативний результат. За наявності ідентифікуючих ознак це завдання вирішується досить швидко, за їх відсутності – розгортається в комплекс перевірочних дій стосовно всього відібраного контингенту осіб (або предметів).

Головною відмінною рисою оперативного мислення в ОРД треба вважати побудову максимально точних оперативно-інформаційних моделей подій, тобто актуалізацію та оперування контингентом осіб, окремими особами або їхніми ознаками у зв'язку з подією, що досліджується, розкривається і розслідується. Суттю таких моделей є ознаки, що виступають в ролі критеріїв відбору контингенту осіб, до числа яких може належати особа, яка є об'єктом розшуку.

Разом з тим базовою обставиною в цьому процесі є неоднозначність індивідуально-особистісної (персональної) детермінації практично кожної ознаки кримінальної події, результату дій або вибору обставин. Це основний фактор, що обумовлює невизначеність ситуації прийняття рішення у розкритті практично будь-яких «неочевидних» злочинів. Аналіз процедури прийняття рішень в таких умовах показує, що вихідна невизначеність індивідуально-особистісної детермінації долається на практиці у такий спосіб:

- невизначеність детермінації кожного елементу (ознаки) ситуації долається шляхом об'єднання, групування елементів, тобто структурування вихідної множини ознак;
- елементи (ознаки) об'єднуються не за їх об'єктивними властивостями (як, наприклад, при реконструкції механізму заподіяння шкідливого результату, що настав), а за особливостями і механізмом їх суб'єктивного, індивідуально-особистісного заподіяння;
- у процесі розшукового моделювання індивідуально-особистісні особливості та механізм заподіяння елементів кримінальної події конструюються в рамках специфічної його моделі, яку можна назвати «сюжетом події» як пов'язаної з конкретною (але поки не відомою) особою.

Оперативно-розшукове моделювання у формі побудови «сюжету події» можна розглядати як один із способів подолання невизначеності його індивідуально-особистісної (персональної) детермінації. По суті, сюжет – це інтеграційна, цілісна модель події, але не як кримінального факту, а як реальної життєвої ситуації. Використовуючи такий тип моделювання, співробітники здійснюють перехід в інший контекст, іншу семантичну систему – реальних життєвих ситуацій, де кримінальна подія розглядається (і дійсно є такою) як один із фрагментів життя злочинця.

Це вже специфічний контекст вирішення завдання розкриття злочину і встановлення особи, винної в його скоєнні. Прийняті в цьому контексті рішення носять не стільки аналітичний, скільки евристичний характер. Єдиною умовою, що утримує хід думки в аналітичному контексті, є реальні ознаки події як складової основи доказової бази розслідування.

Моделювання за цим типом – вельми поширений прийом у розкритті складних, неочевидних злочинів, що нерідко носить характер «мозкового штурму», коли кожен учасник роботи пропонує свої варіанти передуючих кримінальній і наступних за нею подій, прагнучи при цьому знайти логіку, в яку би вписувалось якомога більше деталей картини події.

Досвідчений оперативник відрізняється від початківця саме наявністю професійного досвіду розшукової роботи, оперативним чуттям, майстерністю щодо виявлення злочинців та проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на документування їх злочинних дій.

Одержано 01.10.2018